

ارزیابی کلی پیشنهاد نویسی ضمیمه
اول
کنوانسیون برات و سفته
بین المللی
مصوب بیستمین اجلاس آنسیترا ل
وین - 14 اوت 1987

دکتر محمد صقري

مقدمه

برات و سفته بین المللی و یا داخلی از مهمترین اسناد تجارتي به شمار می روند. در تعریف سند تجارتي معمولاً گفته می شود: «سند قابل معامله ای است که در روی آن، طلب به صورت مبلغ معین، به منظور دستیابی بستانکار به اعتبار یا وجه نقد، انعکاس یافته است». کاربرد برون مرزی این اوراق که از وسایل مهم پرداخت و کسب اعتبار در معاملات بین المللی هستند، نمی تواند در شرایط عادی با ایجاد تعارض قوانین ملی کشورها توأم نباشد. لذا اگر رژیم ویژه ای اصطکاک مقررات ملل مختلفه را در این زمینه کاهش نهد و آن را تحت نظم

درنیاورد، در گردش جهانی این اسناد وقفه بسیار پدید خواهد آمد. به عبارت دیگر، برات و سفته می‌بایست تابع قواعد مشترکی که توسط کنوانسیون بین‌المللی ایجاد می‌شود، باشند.

ضمیمه اول نخستین قرارداد کنوانسیون ژنو مورخ 7 ژوئن 1930 با هدف یکنواخت نمودن قوانین ملی اسناد بازرگانی تدوین شده است. از آنجایی که در آن هنگام هنوز زمینه‌های اختلاف عقیده در پاره‌ای از مسائل باقی بود،¹ دومین قرارداد به همان تاریخ در تعارض قوانین به امضای کشورهای شرکت‌کننده می‌رسد. معذک بعضی موارد اختلاف هستند که اکنون تحت حاکمیت قواعد عمومی حقوق بین‌الملل خصوصی قرار دارند. قرارداد دوم این کنوانسیون در حل مسائل تعارض قوانین نگاشته شده است که گردش بین‌المللی برات و سفته را تسهیل می‌نماید.

با وجود این کنوانسیون، در حال حاضر مقررات یکنواختی در زمینه اسناد تجاری بین‌المللی وجود ندارد. کشورهای تابع نظام حقوقی انگلیسی - امریکایی

---

2. موارد اختلاف در ضمیمه دوم منعکس است.

قواعد اسنادي خاص خود را رعايت مي‌کنند و در ممالک امريکاي لاتين مقررات متحدالشکل کنوانسيون هاوانا مورد عمل قرار مي‌گيرد.

در خصوص پيشنويس ضميمه اول کنوانسيون 1987 بايد گفت براي اولين بار است که خبرگان حقوق تجارت بين‌الملل، بدون ورود در بحث قوانين ملي نسبتبه اسناد بازرگاني، با هدف ايجاد اتحاد کامل حقوقي، رژيم تکامل‌يافته‌اي را صرفاً نسبتبه برات و سفته بين‌المللي تاسيس نموده‌اند. اگر مقررات اين ضميمه را قواعد متحدالشکل مورد قبول در سطح جهاني به حساب آوريم، وجود موارد اختلاف از ديگاه سيستمهاي مختلف حقوقي ايجاد مي‌کند که همانند کنوانسيون ژنو ضميمه دومي نيز تشکيل گردد. آنگاه نوبت تعيين قواعد حل تعارض در همانجا يا در قراردادهاي ديگر فراخواهد رسيد.

بررسي کامل و دقيق مقررات مختلف ضميمه اول کنوانسيون 1987 طبعاً مباحث متنوعي را دربرمي‌گيرد که از حوصله يك مقاله خارج است. در اين مختصر، سعي بر آن قرار دارد که نکات حساس و اساسي اين

قواعد مورد تجزیه و تحلیل واقع شود و نتیجه‌گیریهای لازم به عمل آید.² روی هم رفته می‌توان بر آن بود که این قانون متحدالشکل نکات مثبت فراوانی دربردارد (قسمت اول)، همان‌گونه که نقاط ابهامی نیز در این مجموعه مشاهده می‌گردد (قسمت دوم).

1

نکات مثبت مقررات کنوانسیون

ضمیمه اول کنوانسیون در مقایسه با مقررات فعلی بین‌المللی و با در نظر گرفتن قواعد ملی اسناد تجاری، پیشرفتهای غیرقابل انکاری را نشان می‌دهد. در مجموع، این متن قانونی، از یک سو سیاست گسترش شمول مفاد کنوانسیون را دنبال می‌کند (بخش اول)، و از سوی دیگر بیانگر تکنیک خاص به‌کار گرفته شده در آن است (بخش دوم).

---

2. لازم به تذکر است که معمولاً اظهار نظر در خصوص یک قرارداد، مطالعه اسناد مربوطه تهیه و تدارک مقدماتی را ایجاب می‌کند. با در اختیار نبودن این اسناد و مدارک در مورد پیش‌نویس کنوانسیون 1987، الزاماً به یک بررسی نظری و اجمالی اکتفا گردیده است.

بخش اول

سیاست بسط قلمرو حاکمیت

پیشنویس کنوانسیون جدید برات و سفته با هدف توسعه پرداختهای اعتباری بین‌المللی (فصل اول) و ایجاد اتحاد کامل حقوقی (فصل دوم) تدوین شده است که نقش مکمل قواعد اعتبارات اسنادی (فصل سوم) را نیز ایفا می‌نماید. از این سیاست بی‌تردید به‌منظور امکان بخشیدن به گسترش شمول مفاد کنوانسیون (فصل چهارم) پیروی شده است.

فصل اول

توسعه پرداختهای اعتباری بین‌المللی

امروزه بر هیچ‌کس پوشیده نیست که اعتبارات در اشکال مختلف خود با تجهیز منابع مالی و طلبهای تجاری، در بازرگانی داخلی و بین‌المللی نقش مهمی را ایفا می‌کنند. در حقیقت، اعتبارات حکم سیستم عصبی را در تجارت داشته و در نهایت سبب گردش آسان ثروتها می‌شوند. اسناد

تجارتی، به ویژه برات و سفته، به عنوان ابزار پرداخت اعتباری در مقیاس وسیع پاسخگویی این ضرورت هستند، چنان که اوراق مذکور از دیرباز در مغرب زمین به «پول تجار» (که لزوماً باید دارای ماهیت اعتباری باشد) شهرت یافته اند. اجرای مقررات کنوانسیون آنسیترال باعث متداول شدن این روشهای پرداخت اعتباری در معاملات خارجی خواهد شد، و در نتیجه، با بسط اعتماد و اطمینان بیشتر فروشنده نسبت به خریدار و انجام معاملاتی که در شرایط عادی جز با طرق پرداخت نقدی امکان پذیر نیست، به توسعه صادرات و نیز سهولت واردات کمک شایانی می‌گردد.

فصل دوم

هدف ایجاد اتحاد کامل حقوقی

کنوانسیون ژنو که برای متحدالشکل کردن حقوق اسناد تجاری در سطح بین‌المللی تدوین شده است در عمل نتوانست به تمام اهداف تعیین شده دست یابد. کشورهای متعددی در جلسات این کنوانسیون شرکت نداشته و بعداً نیز بدان

ملحق نشده اند. ممالک تابع نظام حقوقی کامن‌لا با عنوان نمودن این مسئله که اختلافات عمیقی میان حقوق انگلیس و حقوق اروپای بری وجود دارد، کماکان مقررات قانون انگلستان مصوب سال 1882 را مورد عمل قرار می‌دهند.³ قانون متحدالشکل تجاری ایالات متحده آمریکا (U.C.C.) نیز به‌طور وسیع از مفاد این قانون الهام گرفته است.⁴ به‌علاوه کشورهای امریکای لاتین، به‌استثنای برزیل، با امضای کنوانسیون هاوانا نسبت به برات و سفته معروف به «قانون بستامانت»،⁵ عملاً مقررات یکنواخت خاص خود را البته با بهره‌گیری از حقوق ایالات متحده تأسیس کرده و به‌موقع اجرا گذارده اند (ژانویه سال 1928).

با این تفصیل روشن است که در حال حاضر اتحاد حقوقی میان کشورهای مختلف در خصوص قواعد برات و سفته بین‌المللی وجود ندارد. لازم به تذکر است که زمینه فکری این اتحاد حقوقی سابقه داشته است و از چند دهه قبل نویسندگانی مانند

---

3. "Bill of Exchange Act (B.E.A)".

4. "Negotiable Instruments Act".

5. Code Bustamante.

آسكارلي⁶ تحقيقاتي را در خصوص وحدت مقررات متحدالشكل ژنو و سیدستم حقوقي اسناد تجارتي آنگلساكسون به عمل آورده اند. اين موضوع يك بار نيز در سال 1950 در كنگره بين المللي حقوق خصوصي كه در شهر رم برگزار شد، مورد بحث تفصيلي قرار گرفت و بالاخره امروزه مشاهده ميگردد كه با همت كميسيون حقوق تجارت بين الملل سازمان ملل اين مهم تحقق مي يابد. بنا بر اين در اين شرايط، مقررات كنوانسيون آنسيترال از موقعيت بسيار مناسبی جهت وحدت و تحكيم بخشیدن به قواعد اسناد تجارتي بين المللي برخوردار خواهد بود.

فصل سوم

ايفاي نقش مكممل قواعد اعتبارات اسنادي

مقررات پيشنويس كنوانسيون مي تواند مكممل خوبي براي قواعد اعتبارات اسنادي سال 1983 مصوب اتاق بازرگاني بين المللي (I.C.C.) باشد؛ زيرا تكنيك برات و سفته در سيستم اين نوع اعتبارات بين المللي نقش

---

6. Ascarelli.

مهمی برعهده دارد. مقررات اعتبارات اسنادی که در 55 ماده تحریر شده است. در تاریخ 9 مهرماه 1363 به تصدیق شورای عالی بانکها رسیده و به کلیه بانکهای کشور ابلاغ گردیده است.

فصل چهارم

تعیین قلمرو مقررات در کنوانسیون

بی‌تردید تحول بزرگی در ماده 4 پیشنهادی ضمیمه اول کنوانسیون در مقایسه با ماده 10 قرارداد دوم کنوانسیون ژنو 1930 به وجود آمده است. به موجب ماده اخیر به هر کشور امضاکننده کنوانسیون اجازه داده شده است که مقررات آن را در دو مورد به موقع اجرا نگذارد و قانون مورد قبول خود را اعمال نماید:

اول. هرگاه یکی از معاملات مربوط به سند تجارتي در خاک کشور غیرعضو کنوانسیون انجام شده باشد.

دوم: هرگاه براساس مقررات کنوانسیون مقررات خارجی، صالح بوده و

این قواعد مربوط به کشور غیرعضو در کنوانسیون باشد.⁷

این ماده که در اصل به منظور الزام کشورهای دیگر به پیوستن به قرارداد ژنو نگاشته شده بود، در عمل نتایج منفی خود را ظاهر ساخت و باعث عدم موفقیت فزاینده آن گردید. در ماده 4 مقررات سال 1987 حکم لازم جهت رفع این نقیصه پیش‌بینی شده است و دول امضاکننده کنوانسیون مکلف خواهند بود مقررات آن را به صرف اینکه سند تجارتي عنوان «بین‌المللي» داشته باشد به موقع اجرا گذارند، ولو اینکه یکی از معاملات سند در کشور غیرعضو انجام شود.⁸ این تغییر و تحول در آینده موجب افزایش اعتبار کنوانسیون و گسترش قلمرو حاکمیت آن خواهد گردید.

---

7. Art 10- Chacune des hautes parties contractantes se réserve la faculté de ne pas appliquer les principes de droit international privé consacré par la présente convention entant qu'il s'agit

1. D'un engagement pris hors du territoire d'une des hautes parties contractantes;
2. D'une loi qui serait applicable d'après ces principes et qui ne serait pas celle d'une hautes parties.

8. Art 4- This convention applies without regard to whether the place indicated on an international bill of exchange or an international promissory note pursuant to paragraph (1) or (2) of articles 2 are situated in contracting states.

بخش دوم تکنیک ویژه کنوانسیون

این تکنیک خاص را می‌توان نسبت به تغییرات طرح کلی یا پلان (فصل اول)، نحوه انعکاس اصل استقلال ام‌ضاهای سند تجارتي (فصل دوم) و اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات (فصل سوم) در قواعد ضمیمه اول کنوانسیون جستجو نمود، ضمن اینکه تلاش برای تساوی کامل حقوقی برات و سفته (فصل چهارم) را نیز در این مجموعه نباید از نظر دور داشت.

فصل اول تغییرات طرح کلی مقررات ضمیمه اول

پلان یا طرح ضمیمه اول قرارداد نخست کنوانسیون ژنو به شرح زیر است:
باب اول: برات، مبحث اول: تأسیس و شکل ظاهری برات (م. 1 تا 10)، مبحث دوم: در ظهنویسی (م. 11 تا 20)، مبحث سوم: قبولی (م. 21 تا 29) مبحث چهارم: ضمانت (م. 30 تا 32) مبحث پنجم: سررسید (م. 33 تا 37)، مبحث ششم: پرداخت (م. 38

تا 42)، مبحث هفتم: رجوع در صورت نکول و عدم پرداخت (م. 43 تا 54)، مبحث هشتم: ورود شخص ثالث (م. 55 تا 63)، مبحث نهم: در تعدد نسخ برات (م. 64 تا 68)، مبحث دهم: در جعل و تزویر (م. 69)، مبحث یازدهم: در مرور زمان (م. 70 و 71)، مبحث دوازدهم: مقررات عمومی (م. 72 تا 74).

باب دوم: سفته (م. 75 تا 78).
طرح ضمیمه اول کنوانسیون 1987 نیز چنین است:

مبحث اول: قلمرو حاکمیت و شکل ظاهری سند (م. 1 تا 4)، مبحث دوم: در تفسیر مقررات (م. 5 تا 13)، مبحث سوم: انتقال سند (م. 14 تا 27)، مبحث چهارم: حقوق و تکالیف طرفهای سند تجارتي (م. 28 تا 49)، مبحث پنجم: ارائه سند، نکول یا عدم پرداخت و رجوع (م. 5 تا 72)، مبحث ششم: برائت ذمه مسئول سند (م. 73 تا 78)، مبحث هفتم: اسناد مفقود (م. 79 تا 85)، مبحث هشتم: مقررات نهایی (م. 86 تا 91).

با وجود اینکه قواعد کنوانسیون اخیر در 8 مبحث (برابر 12 مبحث

کنوانسیون ژنو) تدوین شده است، معذک حجم فروض و احکام مختلف آن در 91 ماده به وضوح بیانگر درجه تکامل مقررات متحدالشکل جدید می‌باشد. این احکام که در جزئیات نیز تا حدود زیادی وارد می‌شود بیشک ثمره سالیان سال تجربه در دعاوی تجاری بین‌المللی بوده است.

علاوه بر آن، طراحان کنوانسیون 1987 با ادغام مقررات نزدیک و مرتبط به هم، عناوین کلی‌تر ایجاد نموده‌اند که به روشنی و درک بهتر احکام مختلف آن کمک می‌کند (مانند باب چهارم، پنجم و ششم).

فصل دوم

اصل استقلال امضاهای برات⁹

بر اساس این اصل، صحت یا بطلان هر یک از امضاهای سند تجاری قابل تسری به مورد امضاهای دیگر نیست؛ زیرا هر امضا بیانگر تعهد مستقل و جداگانه‌ای نسبت به دیگر تعهدات منعکس در سند است.

ماده 7 ضمیمه اول نخستین قرارداد کنوانسیون ژنو اصل مزبور را در باب

---

9. Principe de l'indépendance de signatures.

اهلیت هر یک از متعهدان و جعل امضای آنها بیان می‌نماید:

«در صورتی‌که برات متضمن امضای اشخاصی باشد که فاقد اهلیت برای متعهد بودن خود به وسیله یک برات هستند، یا برات متضمن امضاهای مجعول باشد، یا متضمن امضای اشخاص خیالی یا امضاهایی باشد که بنابه دلایل دیگری نتوان صاحبان آنها یا کسانی را که به نمایندگی از طرف آنان امضا نموده‌اند متعهد نمود، مسئولیت اشخاص دیگری که برات را امضا کرده‌اند اعتبار خود را از دست نمی‌دهد».¹⁰

پیشنویس کنوانسیون 1987 متن خاصی را به‌طور جداگانه به این موضوع اختصاص نداده است، اما عملاً در موارد جعل و تزویر در سند (مواد 34، 35 و 36)، اهلیت (مواد 16، 31، 37، 53 و 57) و مسئولیت

---

10. Art 7- If a bill of exchange bears signatures of persons incapable of binding themselves by a bill of exchange, or forger signatures, or signagn of fictitious persons, or signatures which for any other reason cannot bind the persons who signed the bill of exchange or on whose behalf it was signed, the obligations of the other persons who signed it are none the less valid.

تضامني (ماده 70) اصل استقلال امضاهاي
سند بازرگاني حاکمیت دارد.¹¹

فصل سوم

اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات¹²

کنوانسیون ژنو در ماده 17 ضمیمه اول
از قرارداد اول به طور مستقیم از این
اصل صحبت می‌کند:

«صاحبان امضای مورد تعقیب حقوقی
نمی‌توانند علیه دارنده برات به روابط
خصوصی خود با براتکش یا دارندگان
قبلی برات استناد کنند مگر آنکه
دارنده هنگام دریافت برات با سوءنیت
به زیان مدیون عمل کرده باشد».¹³

پیشنویس کنوانسیون 1987، همانند
مورد قبل، ماده‌ای را به این قاعده
اختصاص نداده است. اما احکام مربوط به
ظهرنویسی (مواد 14 تا 27)، حقوق و

---

11. در باب چهارم قانون تجارت ایران نیز تقریباً چنین
وضعیتی مشاهده می‌شود.

12. Principe de l'inopposabilité des exceptions.

13. Art. 17- Persons sued on a bill of exchange cannot set up against the holder defences founded on their personal relations with the drawer or with previous holders, unless the holder in acquiring the bill, has knowingly acted to the detriment of the debtor.

ارزیابی کلی پیشنهادی... ❖ 151

تكاليف طرفه‌هاي سند تجارتي (مواد 28 تا 49)، قبولي (مواد 50 به بعد) و مسئوليت تضامني (ماده 70) همگي نشانگر احترام كنوانسيون به اصل غيرقابل استناد بودن ايرادات مي‌باشد.¹⁴

فصل چهارم

تساوي كامل حقوقي برات و سفته

طبق يك نظريه معتبر در سيستم‌هاي حقوقي متفاوت، سفته از حيث ساختار حقوقي شباهت زيادي با برات دارد و به عبارتي نوعي از آن مي‌تواند تلقي گردد: سفته در حقيقت براتي است كه در آن محيل همزمان نقش محالّ عليه را نيز ايفا مي‌كند و به اصطلاح تحت عنوان متعهد سفته شناخته مي‌شود. در ضمن، هر دو سند با توجه به ويژگيهاي خود کاربردهاي مشابهي در امور تجارتي دارند؛ بنابراین

---

14. در مقررات باب چهارم قانون تجارت ايران نيز ماده‌اي به اين اختصاص ندارد؛ اما تاسيس قواعد حاكم بر ظهروني، مسئوليت تضامني و همچنين قبولي و آثار آن، بدون قبول تلويحي اصل غيرقابل استناد بودن ايرادات، امكان‌پذير نبوده است.

منطقی است رژیم حقوقی یکنواختی نیز بر آنها حاکمیت داشته باشد.

کنوانسیون ژنو قواعد برات را در 74 ماده تشریح می‌کند و سپس در قسمت سفته با 4 ماده (75 تا 78) به مقررات برات مراجعه می‌دهد.¹⁵ پیشنهادکننده کنوانسیون سال 1987 به این وضعیت پایان داده، برات و سفته را به‌عنوان اسناد تجارتي از لحاظ اهمیت و شمول احکام در ردیف هم قرار می‌دهد. بدین لحاظ، واژه‌های برات و سفته در تمام مقررات این مجموعه به موازات یکدیگر استعمال شده‌اند.

این طرح جدید همچنین با عدم پیش‌بینی مقرراتی جهت موضوع «محل برات» در کنوانسیون هماهنگی کامل دارد. براساس نظریه اکثریت علمای حقوق و نیز اکثریت قریب به اتفاق قوانین ملی، «محل» در سفته قابل تصور نیست. کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز تا به حال از همین طرز تفکر پیروی نموده‌اند.

با وجود این، تساوی حقوقی برات و سفته در پیشنهادکننده کنوانسیون 1987 کامل

---

15. قانونگذار ایران نیز از همین روش متابعت کرده است.

نیست؛ زیرا طبق بند 2 ماده 39¹⁶ براتکش با درج شرط عدم مسئولیت، ضمانت پرداخت سند را نیز در شرایطی می‌تواند از خود سلب کند؛ در حالی که برابر بند 2 ماده 40¹⁷ متعهد سفته از این اختیار محروم است. این اختلاف براساس مقررات ایران و برخی دیگر از کشورها غیرمنطقی و درخور انتقاد است. تساوی کامل حقوقی ایجاب می‌کند که حقوق براتکش و متعهد سفته بر پایه برابری قرار بگیرد.¹⁸

همان‌گونه که ملاحظه گردید مقررات متحدالشکل 1987، از لحاظ سیاست کلی و تکنیکهای به‌کار برده شده حائز اهمیت فراوان است و می‌تواند جوابگوی بسیاری از نیازهای تجاری و بانکی در معاملات خارجی باشد. اما وجود این نکات مثبت لزوماً بدان معنی نیست که قواعد

---

16. Art. 39-2- The drawer may exclude or limit his own liability for acceptance or for Payment by an express stipulation in the bill.

17. Art. 40-2- The maker may not exclude or limit his own liability by a stipulation in the note. Any such stipulation is ineffective.

18. رك. به قسمت دوم، فصل دوم از بخش دوم. لازم به تذکر است که این تکنیک خاص "U.C.C." بوده، حتی در "B. E. A." هم بدون سابقه می‌باشد. در این مورد قانون اخیر با کنوانسیون ژنو هماهنگی دارد.

کنوانسیون از هرگونه ایراد و اشکال
مبرا به نظر می‌رسد.

2

ابهامات ناشی از کنوانسیون

با توجه به قوانین ملی و بین‌المللی،
مسائل حل نشده‌ای در مقررات کنوانسیون
1987 مشاهده می‌شود که گاهی اوقات از
سکوت (بخش نخست) و زمانی دیگر از
مقررات جدید (بخش دوم) آن نشأت می‌گیرد.

بخش دوم

موارد سکوت کنوانسیون

این موارد به ترتیب عبارتند از:
اهلیت (فصل اول)، «محل» (فصل دوم) و
علت تعهد (فصل سوم) در برات و سفته.

فصل اول

مسئله اهلیت¹⁹

---

19. Capacity-capacité.

در حقوق ایران (بند 8 ماده 2 ق. ت.) و حقوق فرانسه (بند 10 ماده 632 ق. ت.) معاملات برواتی جزء اعمال بازرگانی به حساب آمده است؛ لذا شخص براتکش یا هر متعهد دیگر سند باید دارای اهلیت انجام عملیات تجاری باشد. بر این پایه و اساس، بازرگان ورشکسته (ماده 418 ق. ت.) و افراد صغیر، سفیه یا مجنون (مواد 1207 به بعد ق. م.) اهلیت انجام معامله نسبتبه برات را ندارند. در حقوق ممالک دیگر، اکثراً اصل بر این گذاشته شده که شخص واجد اهلیت در تعهدات سند تجاری، شخصی است که به طور کلی اهلیت انجام هر نوع معامله را دارا است.²⁰ همین طور زنان مجرد و متأهل در اکثریت قریب به اتفاق کشورها مانند مردان واجد اهلیت انجام معاملات براتی هستند.²¹

---

20. ماده 990 قانون فدرال سوئیس، قسمت تعهدات؛ بخش 22 قانون "B. E. A." انگلستان؛ ماده 9 قانون اسناد تجاری ایتالیا. در آلمان مطابق مواد 104 و 105 قانون مدنی، صغار بالای هفت سال نیز با اجازه ولی مانند دیگران می‌توانند اقدام به صدور برات نمایند.

21. ماده 1118 ق. م. ایران و ماده 4 ق. ت. فرانسه براساس اصلاحی سال 1965. معذک زنان متأهل در بعضی ممالک نظیر اسپانیا (ماده 1263 ق. م.) و پرتغال (ماده 1194 ق. م.) مستقلاً نمی‌توانند به این قبیل معاهدات بپردازند.

از لحاظ مقررات بین‌المللی، اهلیت در قرارداد اول کنوانسیون ژنو تعریف نگردیده است؛ تنها اصل استقلال امضاهای برات به مورد اسنادی که متضمن امضای اشخاص فاقد اهلیت‌اند، تعمیم داده شده است.²² اما ماده 2 قرارداد دوم که در تعارض قوانین می‌باشد، اصلی را در حقوق بین‌الملل خصوصی بیان می‌کند که به موجب آن قانون ملی کشوری صالح است که تعهد منعکس در سند تجارتي در آنجا به عمل آمده است (lex loci actus).²³

با مطالعه پیش‌نویس کنوانسیون 1987 ملاحظه می‌گردد که واژه «اهلیت» در موارد

---

22. ر.ک. به قسمت اول، فصل دوم از بخش دوم.

23. Art. 2- La capacité d'une personne pour s'engager par lettre de change et billet à ordre est déterminée par sa loi nationale. Si cette loi nationale déclare compétent la loi d'un autre pays, cette dernière loi est appliquée. La personne qui serait incapable, d'après la loi indiquée par l'alinéa Précédent, est, néanmoins, valablement tenue, si la signature a été donnée sur le territoire d'un pays d'après la législation duquel la personne aurait été capable.

همین اصل را ماده 305 ق.ت. ایران در فرمولی گسترده‌تر چنین ارائه می‌نماید:

«در مورد برواتی که در خارج ایران صادر شده شرایط اساسی برات تابع قوانین مملکت صدور است.

هر قسمت از سایر تعهدات براتی (تعهدات ناشی از ظهرنویسی، ضمانت، قبولی و غیره) نیز که در خارج به وجود آمده تابع قوانین مملکتی است که تعهد در آنجا وجود پیدا کرده است
...».

ارزیابی کلی پیش‌نویس... ❖ 157

متعدد²⁴ به کار برده شده است، به نحوی که عامل مؤثري را در ساخت حقوقی احکام مربوط تشکیل می دهد؛ حال آنکه این مجموعه هیچ گونه تعریفی از واژه "capacity" یا اهلیت به دست نمی دهد. سؤال این است: چه شخصی و به موجب کدام ضابطه، اهلیت انجام معامله را در مورد برات و سفته بین المللی دارا است؟ لذا لازم است در ضمیمه دوم این کنوانسیون مسئله اهلیت مورد توجه قرار گیرد و در نهایت، احکامی نیز در تعارض قوانین پیش بینی شود.

فصل دوم

مشکل ناشی از «محل»²⁵

مسئله «محل»، یعنی طلب محال علیه نسبت به محیل و انتقال آن به دارنده و زمان انجام این انتقال، در حقوق اسناد بقراتی کشورها مورد اختلاف است. دسته ای از قانونگذاران خارجی مانند قانونگذاران فرانسه (ماده 116 ق. ت.)،

---

24. Art. 16-3-31-1c; 37-2-3-4; 53-1-a; 57-2-d.

25. Provision- cover.

الجزایر (ماده 116)، کامبوج (ماده 470)، مصر (مادتين 114 و 115)، لبنان (ماده 323 بند 3) و ... قواعد خاصی درخصوص تشکیل محل از طرف براتکش نزد براتگیر و انتقال آن به دارنده سند در نظر گرفته اند. به عنوان مثال، ماده 116 قانون تجارت فرانسه عیناً آورده می شود:

«ماده 116: بند دوم، محل در صورتی

وجود دارد که در سر وعده، براتگیر نسبت به براتکش یا کسی که به حساب او برات کشیده است مدیون وجهی معادل مبلغ اسمی برات باشد.

بند سوم، مالکیت محل برات به دارندگان پی در پی سند یکی پس از دیگری انتقال می یابد.²⁶

برعکس، کشورهای دیگر مانند آلمان، ایتالیا، سوئیس، انگلستان، امریکا و ... که هیچ گونه مقرراتی در این باب ندارند، تشکیل محل نزد براتگیر و

---

26. Art. 116-al. 2- Il y a provision si, à l'échéance de la lettre de change, celui sur qui elle est fournie est redevable au tireur, ou à celui pour compte de pui elle est tirée, d'une somme au moins égale au montant de la lettre de change. **al. 3-** Le propriété de la provision est transmise de droit aux proteurs successifs de la lattrre de change. **al. 4-**

L'acceptation suppose la provision.

«قبولی کاشف از وجود محل است».

ارزیابی کلی پیش نویس ... ❖ 159

انتقال آن به دارنده سند را ناشی از رابطه پایه منتهی به صدور سند، و نه داخل در حقوق اسناد تجارتي، مي‌دانند.²⁷ قانونگذار ايران بدون تأسيس مقررات ویژه در باب «محل» برات، معذک در مواد 290 و 291 ق. ت. مواردي را پيش‌بینی مي‌نماید که نشان مي‌دهد قانون تجارت ما با تئوري «محل» در اسناد بازرگاني بيگانه نيست، و در حقيقت، وضعيت بينابین را میان دو گروه احراز مي‌کند.²⁸

---

27. در قانون کشور آلمان مفهوم «محل» به کلي ناشناخته است، ولي روابط براتکش و براتگیر به گونه‌اي تنظيم شده است که در نهايت به بهبود وضعيت دارنده سند مي‌انجامد. قاعده کلي اين است که برات‌دهنده تا سررسيد مي‌تواند هر زمان که اراده کند دستور عدم پرداخت سند را به براتگیر بدهد؛ اما از زماني که دارنده موفق به اخذ قبولي از محال عليه مي‌گردد، محل نزد شخص اخير به پرداخت سند اختصاص يافته، براتکش ديگر هيچ‌گونه حقوقي نسبت به آن نخواهد داشت. به عبارت ديگر، از زمان قبولي، محل به‌طور قطعي از مالکيت براتکش خارج مي‌گردد. علاوه بر آن، ذي‌نفع برات مي‌تواند همزمان با دريافت سند از براتکش، انتقال طلب او را از براتگیر به نحوي از انجا خواستار شود و همراه سند، ضمانت آن در سررسيد نمايد. اين طريقه در عرف تجاري، رايج مي‌باشد و بيشتر مورد توجه بانکها به خاطر فرار از مقررات ورشکستگي برات‌دهنده قرار گرفته است.

28. ماده 290 ق. ت.: «پس از انقضاي مواعد فوق (رک. به مواد 286 و 287 ق. ت.) دعوي دارنده و ظهرويسهاي ... برات عليه برات‌دهنده نيز پذيرفته نمي‌شود مشروط بر اينکه برات‌دهنده ثابت نمايد در سر وعده وجه برات را

به واسطه وجود همین اختلافات بر روی «محل» بوده که ماده 16 ضمیمه دوم قرارداد اول کنوانسیون ژنو بحث «محل» را از مقررات آن خارج می‌سازد.²⁹ همچنین در زمینه تعارض قوانین، ماده 6 قرارداد دوم می‌گوید قانون محل تأسیس سند تعیین خواهد نمود که آیا طلب براتکش نسبت به براتگیر به دارنده سند انتقال می‌یابد یا خیر.³⁰

این ماده مورد تعرض عده‌ای از علمای حقوق قرار گرفته است. گروهی قانون کشوری را صلاحیت‌دار می‌پندارند که معامله

به محال‌علیه رسانیده و در این صورت دارنده برات فقط حق مراجعه به محال‌علیه را خواهد داشت».

ماده 291 ق. ت.: «اگر ... برات‌دهنده یا هر یک از ظهرنویسها به طریق محاسبه یا عنوان دیگر وجهی را که برای تأدیه مبلغ برات به محال‌علیه رسانیده بود مسترد دارد، دارنده برات ... حق خواهد داشت که بر علیه دریافت‌کننده وجه اقامه دعوی نماید».

در این دو ماده بدون دخالت «قبولی»، «محل» برات منشأ آثاری در حقوق ناشی از سند گردیده است.

29. Art-16- The question whether the drawer is obliged to provide cover (provision) at maturity and whether the holder has special rights to this cover remains outside the scope of the Uniform Law.

The same applies to any other question concerning the legal relations on the basis of which the bill was issued.

30. Art. 6- La loi du lieu de la création du titre détermine si le porteur d'une lettre de change acquiert la créance qui a donné lieu à l'émission du titre.

در مورد قاعده حل تعارض ماده 305 ق. ت. ایران رک. به پانویس شماره 23.

ارزیابی کلی پیش‌نویس... ❖ 161

اصلي در آنجا صورت پذيرفته و بر همان اساس، طلبکار اقدام به صدور برات نموده است. دسته ديگر را، برعکس، عقیده بر آن است که قانون محل انجام قبولي بايد در اين مورد حاکميت داشته باشد.³¹

پيش‌نويس کنوانسيون سال 1987 مستقيماً ماده‌اي به «محل» و حل مسائل آن اختصاص نداده است و به‌طور ضمني نيز از آن صحبت نمي‌کند. در نتيجه، اين مسئله پيچيده و مورد اختلاف در سطح بين‌المللي با كيفيت مطروحه مي‌بايست به گونه‌اي در ضميمه دوم حل شده، قواعد نيز در حل تعارض پيش بيني گردد.

فصل سوم

علت تعهدات سند تجارتي³²

وضعيت علت تعهدات برات و آثار آن در حقوق کشورهاي عالم متفاوت است. ممالکي نظير ايران، فرانسه، ساحل عاج و ... وجود علت مشروع و قانون را جهت صحت معاملات به‌طور کلي (و از جمله معاملات

---

31. به‌ترتيب lex loci contractus و lex loci actus.

32. Cause-reason.

برواتي) لازم مي‌دانند.³³ كشورهاي تابع حقوق انگليسي - امريكايي علت را در روابط بلاواسطه متعهدين برات (مثلاً يك ظهرنويس با ظهرنويس بعد از خود)، و نه در روابط دورتر، مورد توجه قرار مي‌دهند. در حقوق آلمان، علت انجام تعهد اسنادي در حقوق ناشي از سند تجاري هيچگونه تأثيري ندارد؛ زيرا در اين سيستم، سند بازرگاني بايد مستقل و مجزا از قراردادهاي پايه منتهي به صدور آن در نظر گرفته شود.

كنوانسيون ژنو در هيچيك از قراردادهاي خود از «علت» صحبتي به‌میان نمي‌آورد. همينطور است ضميمه اول كنوانسيون آنسيترال كه به اين موضوع نپرداخته است و به احتمال قوي در ضميمه دوم آن نيز كه بعداً تدوين خواهد گرديد گنجانيده نخواهد شد. لذا طبق اصول كلي حقوقي، قانون صلاحيتدار قانون محل انعقاد قرارداد اصلي كه علت صدور سند را تشكيل مي‌دهد، خواهد بود و در دنباله قانون حاكم بر شرايط ماهوي تعهدات برات به‌موقع اجرا گذارده مي‌شود. و بالاخره

---

33. بند 4 ماده 190 قانون مدني ايران.

اگر موضوع دعوای مطروحه با نظم عمومی در ارتباط باشد، قانون محل دادرسی³⁴ قابل اجرا خواهد بود.

بخش دوم قواعد جدید قابل تأمل

در نگرشی کلی، قبل از هر چیز، دورنمای اجرای مقررات جدید در رابطه با قواعد قانون تجارت (فصل اول) مطرح می‌گردد. و با بازبینی هریک از قواعد اساسی برات و سفته، تضعیف مسئولیت تضامنی (فصل دوم) در برات غیرقابل چشم‌پوشی به نظر می‌رسد.

فصل اول اختلاف مقررات اسناد تجارتي ارزي و ريالي

پیشنویس کنوانسیون 1987 با 91 ماده کاملترین مقررات در نوع خود بوده که پس از سالهای متمادی تجربه و تحقیق بر روی آخرین مقررات ملی و بین‌المللی نگاشته

---

34. Lex fori.

شده است. در مقابل، قواعد فعلی اسناد تجارتي ایران از مواد 223 تا 309 قانون تجارت، بیشتر مقررات قدیمی فرانسه قبل از کنوانسیون ژنو را بازگو می‌کند که حدود يك قرن از لحاظ کیفیت و کمیت با مقررات کنوانسیون آنسیترال فاصله زمانی دارد. به این ترتیب، با امضای این قرارداد دو دسته قواعد، یکی حاکم بر اسناد تجارتي ریالی و دیگری ناظر بر برات و سفته بین‌المللی، خواهیم داشت. این شکاف عمیق می‌تواند اسناد اخیر را نسبتبه برات و سفته ریالی در وضعیت بسیار ممتازتری قرار دهد؛ حال آنکه در واقع، چنین اختلافی میان اسناد تجارتي داخلی و بین‌المللی نباید وجود داشته باشد.

از طرف دیگر، آثار این دوگانگی در بعضی موارد غیرقابل قبول جلوه‌گر می‌شود. مثلاً اگر يك برات ارزی با محیل ایرانی پس از گردش به دست شخص ایرانی دیگری که مقیم ایران است برسد و سند در همین محل به‌مورد اجرا گذارده شود، طبق ماده 2 فوق‌الذکر می‌بایست لزوماً مقررات کنوانسیون اعمال گردد و نه قواعد ملی

موجود نسبتبه اسناد تجاري. در اين فرض، عدالت به عنوان روح قانون نادیده گرفته شده است که در فصل آتي مورد تجزيه و تحليل قرار مي‌گيرد.

فصل دوم

تعرض به قاعده مسئوليت تضامني در اسناد تجاري

بر اساس اصول شناخته شده حقيقي در بسياري از ممالك جهان، ظهرويس مي‌تواند با تصريح در سند، ضمانت اخذ قبولي³⁵ و

---

35. در حقوق ايران، ظهرويس برابر ماده 237 ق. ت. پس از اعتراض نكول، به تقاضي دارنده برات بايد ضامني جهت تأديه وجه سند در سر وعده بدهد يا اينكه مبلغ برات را به انضمام مخارج اعتراضنامه و مخارج برات رجوعي (اگر باشد) فوراً تأديه نمايد. همچنين مطابق ماده 278 ق. ت. که در حقوق و تکاليف دارنده برات نگاشته شده است، «مقررات فوق مانع نخواهد بود که بين دارنده و برات‌دهنده و ظهرويس قرارداد ديگري مقرر مي‌گردد». بنابراين نتيجه گرفته مي‌شود که ظهرويس همواره ضامن قبولي سند توسط براتگير است مگر اينکه قرارداد خصوصي دال بر عدم مسئوليت او در برات، خلاف آن را پيش‌بيني نمايد. در حقوق فرانسه نيز اصل بر اين گذاشته شده که ظهرويس ضامن تحصيل قبولي توسط دارنده سند است مگر آنکه خلاف آن به عنوان قرار خصوصي در سند منعکس گردد (ماده 119 قسمت اول از قانون تجارت فرانسه). همين مقررات در حقوق اسپانيا (ماده 467 قسمت دوم)، مکزيک (قانون 1932 ماده 34)، ونزوئلا (قانون تجارت ماده 623) و ... دیده مي‌شود.

ضمانت پرداخت سند³⁶ را از خود سلب نماید؛ اما بر پایه همین منابع قانونی، شخص براتکش تنها اجازه دارد در خصوص مورد اول اعلام عدم مسئولیت کند³⁷ و مورد دوم به عنوان يك قاعده امري از اختیار وي خارج گردیده است، به نحوي که همیشه ضامن پرداخت برات در سررسید میباشد.³⁸ زیرا براتکش براي نخستين بار

این ترتیب در ماده 15 کنوانسیون ژنو نیز عیناً مشاهده می‌گردد (رك. به ماده 15 در پانویس شماره 36).

36. طبق ماده 276 ق. ت. ایران «اگر ظهرنویس برای تقاضای قبولی، مدتی معین کرده باشد، دارنده برات باید در مدت مزبور تقاضای قبولی نماید، والا در مقابل آن ظهرنویس نمیتواند از مقررات مربوط به بروات استفاده کند». این تنها موردی است که در قانون تجارت ایران جهت عدم مسئولیت ظهرنویس در پرداخت سند تجاری پیش‌بینی شده است. مطابق ماده 249 همان قانون، ظهرنویس با سایر امضاکنندگان برات برای پرداخت وجه سند، مسئولیت تضامنی دارد. بنابراین در حقوق ایران ظهرنویس قانوناً مسئول پرداخت سند شناخته می‌شود. اما در حقوق کشورهای مذکور در پانویس شماره 35 (و در همان مواد) درج شرط عدم مسئولیت در پرداخت جهت ظهرنویس اجازه داده شده و ماده 15 کنوانسیون ژنو نیز ناظر بر قبول همین روش است:

Art 15- In the absence of any contrary stipulation, the endorser guarantees acceptance and payment.

37. در خصوص ضمانت اخذ قبولی، وضعیت حقوقی براتکش نظیر ظهرنویس است (رك. به پانویس شماره 35). ماده 9 کنوانسیون ژنو نیز به صراحت این مورد تجویز می‌نماید.

Art. 9- "The drawer ... may release himself from guaranteeing acceptance ..."

38. مطابق ماده 249 ق. ت. ایران «برات‌دهنده، کسی که برات را قبول کرده و ظهرنویسها در مقابل دارنده برات مسئولیت تضامنی دارند. دارنده برات ... میتواند به هر

ارزیابی کلی پیش‌نویس... ❖ 167

سند را تنظیم کرده و آن را به گردش انداخته و لذا طبیعی است که مسئول اعتبار آن در مقابل هر دارنده خواهد بود.

پیشنویس ضمیمه اول کنوانسیون 1987 برای اولین بار این قاعده را شکسته است. ماده 39 بند دوم از مبحثی تحت عنوان مسئولیتهای امضاکنندگان سند تجاری³⁹ می‌گوید:

«ممکن است براتکش با تصریح در سند، ضمانت خود را در اخذ قبولی یا پرداخت آن محدود یا اسقاط نماید. چنین شرطی تنها در مورد تعهد شخص براتکش معتبر خواهد بود. شرط سلب یا محدودکننده مسئولیت در پرداخت، زمانی اعتبار

کدام از آنها که بخواهد منفرداً یا به چند نفر یا به تمام آنها مجتمعاً رجوع نماید». در حقوق فرانسه (ماده 115 قسمت دوم) و کشورهای دیگر نیز همین رژیم به چشم می‌خورد که در حقیقت، منعکس‌کننده حکم ماده 9 کنوانسیون ژنو است:

Art. 9- The drawer guarantees both acceptance and payment. He may release himself from guaranteeing acceptance; every stipulation by which he releases himself from the guarantee of payment is deemed not be written (non écrite).

39. Sect. 2- Liabilites of the parties.

دارد که صاحب امضای دیگری در سند
مسئول باشد و یا بشود».⁴⁰

در حالی که ماده 9 کنوانسیون ژنو
به صراحت براتکش را در هر حال ضامن
پرداخت سند در سررسید می‌شناسد و هرگونه
شرط خلافی را در این مورد باطل و بلااثر
اعلام می‌نماید.⁴¹

40. Art- 39-2 ... (see n° 15) ... Such a stipulation is effective only with respect to the drawer. A stipulation excluding of limiting liability for payment is effective only if another party is or becomes liable on the bill.

در این رابطه ماده 70 مقررات جدید در مسئولیت تضامنی
از ماده فوق متاثر شده است:

ART. 70- The holder may exercise his rights on the instrument against any one party, or several or all parties, liable on it. (یعنی متضامناً یا solidairement)

این حکم در کنوانسیون ژنو چنین بیان شده است:

Art. 47- All drawer, endorser or guarantors by aval of a bill exchange are jointly and severally liable to the holder.

مفاد ماده 39 بند دوم، گاهی اوقات نیز با تأثیر بر
احکام دیگر کنوانسیون به نتایج غیرقابل توجیه منتهی
می‌گردد.

Art. 58.2- Failure to present an instrument for payment does not discharge the acceptor, the maker and their guarantor or the guarantor of the drawee of liability on it.

چنان‌که ملاحظه می‌شود اسمی از براتکش و ضامنش، برخلاف
متعهد سفته و ضامن او آورده نشده است.

گذشته از اشکالات فوق، بند دوم ماده 39 تا حدود زیادی
جای شبهه و ابهام باقی می‌گذارد، زیرا میان دو کلمه
"acceptance" و "OR", "payment"، و نه "AND"، آورده شده است. در
نتیجه، به تعبیر دیگر، براتکش تنها در یکی از آن
موارد، و نه هر دو آنها، می‌تواند از خود سلب مسئولیت
نماید.

41. ر.ک. به پانویس شماره 38 و ماده 47 در پانویس شماره
.40

ارزیابی کلی پیش‌نویس... ❖ 169

از لحاظ مقررات فعلی حل تعارض قوانین، آثا تعهد براتکش براساس بند 2 ماده 4 از قرارداد دوم کنوانسیون ژنو، تابع قانون محل ایجاد آن تعهد می‌باشد. این قانون تعیین می‌کند که آیا محیل، ضامن تحصیل قبولی و پرداخت سند است یا خیر. در صورتی‌که شخص اخیر اقدام به درج شرط عدم مسئولیت در مورد فوق نماید، قانون صلاحیت‌دار مطابق قواعد عمومی، نه قانون محل تأسیس سند، بلکه قانون محل اجرای تعهد خواهد بود.

برای ریشه‌یابی این تغییر و تحول مقررات بین‌المللی، در ماده 39 بند دوم ممکن است به این‌گونه استدلال شود: از آنجایی که قواعد مسئولیت تضامنی اسنادی زاییده عرف و عادت تجاری طی قرون متمادی است، تصور می‌رود تحول آن در ماده فوق نیز کاربرد مشخصی در تجارت بین‌المللی داشته و جوابگویی بعضی نیازهای نوین تجاری و بانکی باشد.⁴²

---

42. مثال دیگر تأثیر عرف و عادت را در این مجموعه می‌توان مورد الزام دارنده به «پروتست» در صورت عدم تأدیه مبلغ سند در سررسید ذکر نمود. ماده 38 کنوانسیون ژنو مهلت حداکثر دو روز را از تاریخ عدم پرداخت پیش‌بینی نموده است:

اما به نظر می‌رسد که حقوق‌دانان کشورهای آنگلوساکسون عضو گروه تحقیق و تدوین پیش‌بینی کنوانسیون آنستیرال، نظام حقوقی کشورهای خود را در این خصوص پیاد نموده باشند؛ زیرا براساس مقررات کشور انگلستان⁴³ و کشورهای متحد امریکا⁴⁴ هر یک از ظهرویسان و برات‌دهنده می‌توانند با درج شرط عدم مسئولیت، ضمانت اسنادی را در اخذ قبولی و همچنین پرداخت سند در سررسید از خود سلب نمایند. بنابراین لازم است این مورد اختلاف در ضمیمه اول کنوانسیون به نوعی تصحیح گردد.

نتیجه

Art. 44- ... Protest for non payment of a bill of exchange payable on a fixed day or at a fixed period after date or sight must be made on one of the two business days following the day on which the bill is payable... .

در حالی که براساس تغییر اوضاع و احوال، این مدت در کنوانسیون 1987 به چهار روز افزایش یافته است:

Art. 62- Protest for dishonour of an instrument by non-acceptance or by non-payment must be made on the day on which the instrument is dis-honoured or on one of the four business days which follows.

43. Sect. 16 B.E.A.

-The drawer of a bill, and any indorser may insert there in an express stipulation.

(1) -Negating or limiting his own liability to the holder.

44. Sect. 3-413, U.C.C.

ارزیابی کلی پیش‌نویس... ❖ 171

از مطالب مورد بحث می‌توان چنین نتیجه گرفت که کنوانسیون 1987 صرفنظر از نواقص موجود در آن، واجد مزایای بسیاری است. این قرارداد از جنبه بین‌المللی، پرداختها و دریافتهای اعتباری را در معاملات خارجی تقویت می‌نماید؛ اما از جنبه داخلی باید اذعان نمود که سالها است دست‌اندرکاران امور حقوقی انتظار پایان‌ناپذیری را در رابطه با تغییرات اساسی در قوانین تجاری ایران از خود نشان می‌دهند. طراحان قوانین داخلی با توجه به این کنوانسیون فرصت خواهند یافت در مقررات باب چهارم قانون تجارت از مواد 223 تا 309 تجدیدنظر کلی نموده، این قواعد را با واقعیات و پیدشرفتهای حقوقی روز جهان منطبق سازند، باشد که اسناد تجاری ریالی از رکود فعلی بیرون آید و اعتبارات در بازرگانی داخلی توسعه یابد.

معرفي چند منبع

الف. فرانسوي:

1. "Les effets de commerce", P. LESCOT et R. ROBLOT, t. I, II, t^o d, ROUSSEAU et C. Paris, 1953.
2. "Les effets de commerce", R. ROBLOT, Sirey, Paris, 1975.
3. "Droit commercial", J. HAMEL, G. LAGARDE, A. JAUFFRET, t II, 2° Ed. Dalloz, Paris 1969.
4. "Droit commercial", G. RIPERT et R. ROBLOT, t II, 9° Ed. L.G.D.J., Paris, 1981.
5. "Droit commercial" "Cheques et effets de commerce" CH. GAVALDA et J. STOUFFLET, 2° Ed, Themis, Paris 1985.
6. "Droit du commerce international", Y. LOUSSOUARN et J. D. BREDIN, Sirey, Paris, 1969.

ب. انگليسي:

1. Halsbury's Laws of England, Fourth Edition, "Bills of Exchnage" London 1975.
2. "Commercial Law Statutes", Edited by Sweet and Maxwell's Legal Editorial Staff, 1° Ed, Sweet, Maxwell, London 1979.

ج . امريکايي:

1. "Uniform Commercial Code", JAMES J. WHITE and ROBERT S. SUMMERS, Hornbook Series, 2° Ed., West-publishing co. U.S.A. 1980.
2. "College Law for Business", JOHN D. ASHCROFT and JANED E. ASHCROFT, 8° Ed, Sooth-Western Publishing U.S.A. 1976.